

Raad voor de Journalistiek

Postbus 12040
1100 AA Amsterdam

KLACHT

Datum: 4 juli 2018

van

Zaaknummer: C/13/631706

de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
AUROBINDO PHARMA B.V.,
gevestigd te Baarn,

en

APL HEALTHCARE LIMITED,
gevestigd te Hyderabad, India,

hierna gezamenlijk: "**Aurobindo**"

tegen

de hoofdredacteur van **ZEMBLA**,
omroepvereniging BNNVARA

hierna: "**Zembla**"

1. INLEIDING

- 1.1 De onderhavige klacht heeft betrekking op een televisieprogramma van BNNVARA, ZEMBLA ("**Zembla**"), zoals op woensdag 11 april 2018 om 21.15 uur uitgezonden door NPO 2, getiteld "*De prijs van het goedkope medicijn*". In deze documentaire wordt Aurobindo ten onrechte beschuldigd van gedwongen landonteigening, schending van lokale arbeidswetgeving,

milieuverontreiniging en het creëren van een "superbug". De uitzending bevat meerdere onjuistheden, waarbij de eer en goede naam van Aurobindo ten onrechte wordt aangetast. De documentaire van Zembla heeft inmiddels geleid tot Kamervragen, terwijl zorgverzekeraars en aandeelhouders onder druk worden gezet om afstand te nemen van Aurobindo. Bovendien heeft de uitzending geleid tot veel vragen van ongeruste patiënten en apothekers.

- 1.2 De aflevering betreft de omstandigheden waaronder geneesmiddelen worden geproduceerd. Bij de verslaggeving over Aurobindo in dit verband wordt veelvuldig een podium geboden aan personen die zich schuldig maken aan onjuiste beweringen en beschuldigingen. Een groot gedeelte van de documentaire is gewijd aan het ontstaan van multiresistente bacteriën, de zogenoemde superbugs, die ontstaan als gevolg van lozing van antibiotica op het oppervlaktewater.
- 1.3 De uitzending van Zembla getuigt van onzorgvuldige journalistiek, waarbij Zembla in meerdere opzichten in strijd heeft gehandeld met de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek ("**Leidraad**"). In het navolgende wordt deze conclusie van Aurobindo nader toegelicht.

2. DE UITZENDING VAN ZEMBLA

- 2.1 De gewraakte uitzending is op dinsdag 10 april 2018 aangekondigd door Zembla en vervolgens, als gezegd, op 11 april 2018 uitgezonden. Daarnaast zijn er een aantal persberichten gepubliceerd. Ook heeft Zembla een dossier aan de uitzending gewijd, waarin informatie over de uitzending gebundeld is opgenomen.

- bijlage 1.**
- a. Overzicht Zembla-dossier 'De prijs van het goedkope medicijn'.
 - b. Persbericht, zoals verschenen op 10 april 2018. Dit betreft een aankondiging van de aflevering door Zembla, waarbij informatie over de uitzending en aanvullende documenten worden verstrekt.
 - c. Transcript uitzending 'De prijs van het goedkope medicijn'.

- 2.2 De rode draad in de uitzending van Zembla is de bijdrage die Aurobindo geleverd zou hebben aan het ontstaan van een "levensgevaarlijke superbug", die een gevaar zou vormen voor de Nederlandse volksgezondheid. Deze ernstige beschuldiging moet gedragen worden door een aantal ongefundeerde stellingen en suggesties. Het betreft het navolgende:

- (i) Ten onrechte suggereert Zembla dat Aurobindo de Musi-rivier heeft vervuild;

- (ii) Aurobindo is, anders dan Zembla stelt, niet betrokken bij het zeer ernstige milieu-incident in het Gandigudem meer dan een massale vissterfte veroorzaakte;
- (iii) Ten onrechte suggereert Zembla dat Aurobindo verantwoordelijk is voor de vervuiling van het grondwater in Kistayapalli;
- (iv) Aurobindo heeft, anders dan Zembla een milieuactivist laat verklaren, geen bijdrage geleverd aan de verontreiniging aangetroffen in een waterkanaal nabij Kazipally;
- (v) De productiefaciliteit van Aurobindo bij Polipally heeft geen afvalwater in strijd met de milieuregels geloosd;

2.3 Voorts wekt Zembla ten onrechte het beeld dat Aurobindo betrokken zou zijn bij de onteigening van lokale landeigenaren en dat in dat verband toezeggingen zouden zijn gedaan.

2.4 Tenslotte toont Zembla beelden van een staking die niets te maken heeft met de door Zembla in beeld gebrachte situatie van werknemers van Aurobindo in Hyderabad.

2.5 Na de uitzending heeft Aurobindo zich op 17 april 2018 tot Zembla gewend en haar bezwaren tegen de uitzending kenbaar gemaakt. Daarbij is uitdrukkelijk vermeld dat het gaat om een bezwaar als bedoeld in artikel 2a onder 1a van het Reglement voor de werkwijze van de Raad.

2.6 Zembla heeft op deze bezwaren niet naar behoren gereageerd. Zembla zond op 19 april 2018 een reactie, waarbij werd geconcludeerd dat de uitzending op zorgvuldige wijze tot stand is gekomen en niet onrechtmatig zou zijn jegens Aurobindo. De bespreking van de klachten van Aurobindo overtuigt echter niet en bevat stellingen die evident onjuist zijn. De correspondentie die daarop volgde doet dit beeld niet kenteren.

bijlage 2.

- a.** Bezwaar van Aurobindo als bedoeld in artikel 2a van het Reglement voor de werkwijze van de Raad, d.d. 17 april 2018.
- b.** Reactie Zembla d.d. 19 april 2018.
- c.** Bespreking van de reactie door Aurobindo d.d. 15 mei 2018.
- d.** Reactie Zembla d.d. 6 juni 2018.

2.7 Nu deze uitwisseling van standpunten niet tot een minnelijke regeling in enige vorm heeft geleid, heeft Aurobindo zich genoodzaakt gezien deze zaak voor te leggen aan uw Raad.

3. MUSI-RIVIER

- 3.1 Zembla wekt in de uitzending ten onrechte de suggestie dat Aurobindo de Musi-rivier heeft vervuild. Aurobindo wordt aldus in verband gebracht met de antimicrobiële vervuiling in de Musi-rivier, terwijl daarvoor geen enkele feitelijke grondslag bestaat.
- 3.2 Anders dan Zembla stelt, wordt Aurobindo in de uitzending wel degelijk neergezet als één van de verantwoordelijken voor de vervuiling van de Musi-rivier. De documentaire begint met beelden van de zwaar verontreinigde Musi-rivier. De voice-over vermeldt dat er in watermonsters resten van antibiotica en multiresistente bacteriën zijn gevonden. Vervolgens legt de voice-over de kijker uit dat Zembla op deze plek in India is beland door onderzoek te doen naar de herkomst van een doosje met antibiotica van Aurobindo. De kijker wordt geen andere keus gelaten dan te concluderen dat Aurobindo verantwoordelijk is voor de lozing van antibiotica in de Musi-rivier. Dit beeld wordt nog versterkt door voorafgaand de beelden van de rivier een beeld te tonen van een productiefaciliteit van Aurobindo. De werkelijkheid is echter dat reeds een blik op de kaart laat zien dat geen van de productiefaciliteiten van Aurobindo, ook niet de door Zembla in beeld gebrachte productiefaciliteit, zich bevindt in de buurt van de Musi-rivier en evenmin op deze rivier afvalwater loost.



De met antibiotica vervuilde Musi-rivier.

- 3.3 Overigens is een groot gedeelte van de documentaire gewijd aan het ontstaan van een multiresistente bacterie, de zogenoemde superbug, die ontstaat als gevolg van lozing van antibiotica op het oppervlaktewater. Het enige bedrijf dat door Zembla als schuldige wordt

aangewezen is Aurobindo. Ook om die reden zal de kijker concluderen dat Aurobindo verantwoordelijk is voor de vervuiling van de Musi-rivier die door Zembla wordt getoond.

- 3.4 Voor wat betreft de sterk vervuilde Musi-rivier wordt de kijker geen ruimte gelaten voor een andere conclusie. Terwijl beelden worden getoond van verslaggever Jos van Dongen, die het zichtbaar moeilijk heeft met de stank van de Musi-rivier stelt de voice-over de vraag "*Hoe komen we hier in India terecht?*". Met "*hier*" wordt evident bedoeld de plek aan de Musi-rivier waar Van Dongen zich op dat moment bevindt.



Jos van Dongen heeft het zichtbaar moeilijk met de stank van de Musi-rivier.

- 3.5 De voice-over legt vervolgens uit dat het verhaal begint bij de apotheek in Nederland. Daarop volgen geenszins, zoals Zembla stelt, beelden van verschillende medicijnen van verschillende fabrikanten. Integendeel, de enige medicijnen die zichtbaar in beeld worden gebracht zijn van Aurobindo:



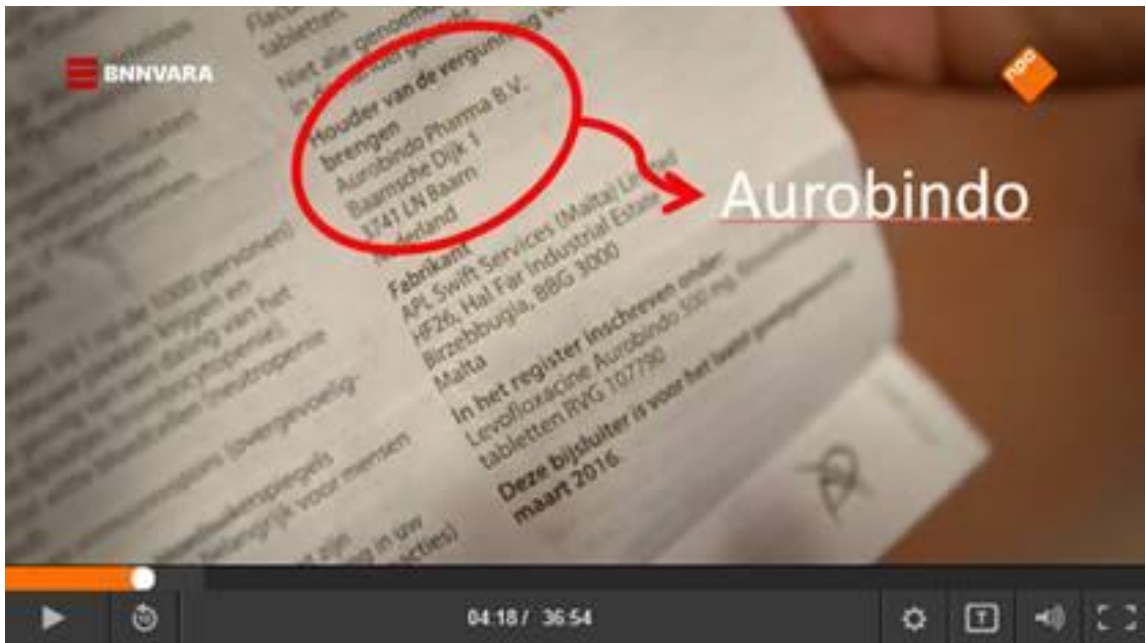
Apotheker Bastiaan Renirie toont medicijnen van Aurobindo.





Apotheker Bastiaan Renirie toont medicijnen van Aurobindo.

- 3.6 Dat er ook, voorafgaand aan het gesprek met de apotheker, een shot van de apotheek wordt getoond waarin op de achtergrond medicijnen zijn te zien, doet aan deze conclusie niet af. Door het tonen van uitsluitend Aurobindo-medicijnen, wordt de sterke suggestie gewekt dat de productie van die medicijnen Zembra naar de sterk vervuilde Musi-rivier heeft geleid. Dat beeld wordt nog versterkt door het tonen van de bijsluiter, waarin wederom duidelijk wordt verwezen naar Aurobindo als vergunningshouder.



Apotheker Bastiaan Renirie laat zien dat Aurobindo de vergunninghouder is van de medicijnen.

- 3.7 De voice-over legt vervolgens uit hoe het spoor van de medicijnen in een apotheek in Nederland naar India loopt. Terwijl beelden worden getoond van apotheker Renirie en Van Dongen die voor een PC zitten, zegt de voice-over "We willen uitzoeken waar en hoe dit doosje met antibiotica van medicijnfabrikant Aurobindo Pharma gemaakt wordt".



Jos van Dongen en apotheker Bastiaan Renirie bestuderen de website van Aurobindo.

- 3.8 Vervolgens wordt de website van Aurobindo duidelijk in beeld gebracht en vervolgt de voice-over met "*Dan gaan we zoeken op de site van Aurobindo International*". De kijker krijgt aldus uitdrukkelijk mee dat het spoor van de vervuilde plek aan de Musi-rivier naar Aurobindo leidt.



Apotheker Bastiaan Rinerie en Jos Van Dongen doen op de website van Aurobindo onderzoek naar de herkomst van de getoonde medicijnen.

- 3.9 Van Dongen stelt vervolgens vast dat onder het kopje "*Our operations*" op de website van Aurobindo naar productiesites in Hyderabad in India wordt verwezen. De voice-over sluit af met de conclusie "*Dit doosje antibiotica komt dus waarschijnlijk uit Hyderabad*".



"Dit doosje antibiotica komt dus waarschijnlijk uit Hyderabad"

- 3.10 Zembla suggereert dat met deze afsluiting antwoord is gegeven op de door haar opgeworpen vraag hoe Zembla "hier", dat wil zeggen op de door haar getoonde plek aan de Musi-rivier, terecht is gekomen. De kijker wordt op deze wijze in de veronderstelling gebracht dat het productiespoor van de getoonde Aurobindo-medicijnen Zembla naar de sterk vervuilde Musi-rivier heeft geleid. Daarmee suggereert Zembla tevens dat de vervuiling van de Musi-rivier verband houdt met de productie van Aurobindo-medicijnen. Dit beeld wordt nog versterkt doordat Aurobindo in het vervolg van de documentaire evenzeer, impliciet dan wel expliciet, verantwoordelijk wordt gehouden voor antimicrobiële vervuiling op andere door Zembla getoonde (en hierna te bespreken) locaties.
- 3.11 Het laat zich in het licht van het voorgaande niet verdedigen dat de kijker enige ruimte wordt gelaten voor een andere vaststelling dan de conclusie dat Aurobindo verantwoordelijk is voor de antimicrobiële vervuiling in de Musi-rivier. De conclusie moet klaarblijkelijk tevens dienen als fundament voor de beschuldiging dat de productie van medicijnen door Aurobindo bijdraagt het ontstaan van een "levensgevaarlijke superbug", die ook een bedreiging vormt voor de volksgezondheid in Nederland.
- 3.12 Door Aurobindo in verband te brengen met de antimicrobiële vervuiling in de Musi-rivier, terwijl daarvoor geen enkele feitelijke grondslag bestaat, heeft Zembla onzorgvuldig en tendentius gehandeld.

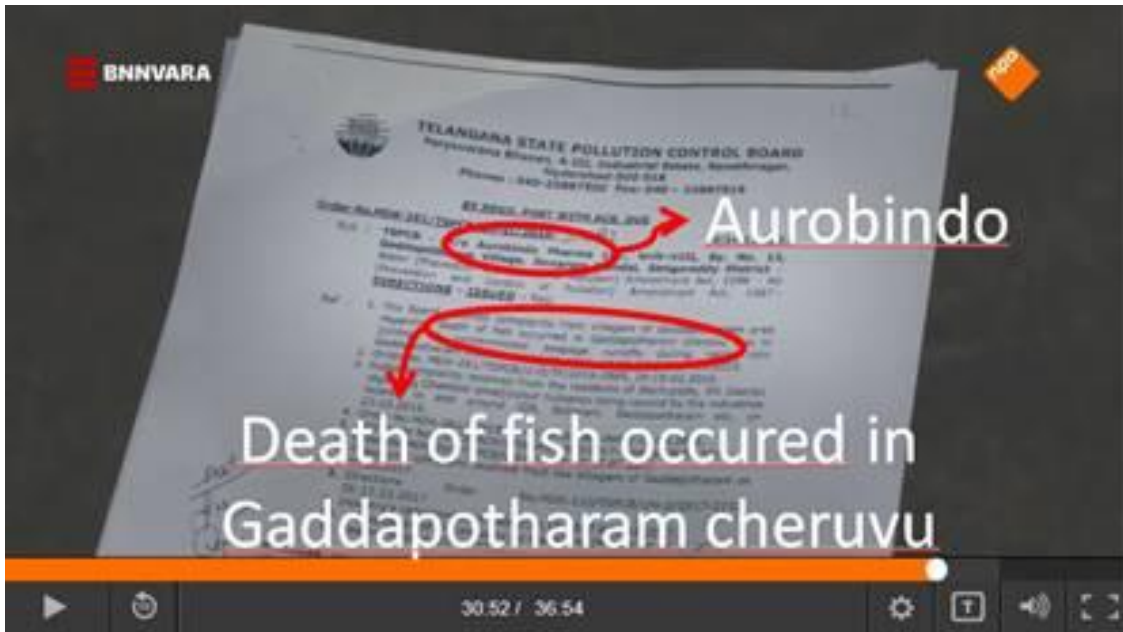
4. GANDIGUDEM MEER

- 4.1 In de uitzending wordt Aurobindo - ten onrechte - door Zembla verantwoordelijk gehouden voor antimicrobiële vervuiling van het Gandigudem-meer. Het betreft een zeer ernstig milieu-incident dat plaatsvond op 2 oktober 2017, waardoor 230.000 vissen stierven en 350 vissers en hun gezinnen zonder inkomen kwamen te zitten. Dit meer kwam in het nieuws toen de vissen stierven als gevolg van waterverontreiniging door een aantal lokale farmaceutische bedrijven. Het nieuws over dit specifieke incident is ook door Zembla als zodanig in beeld gebracht.



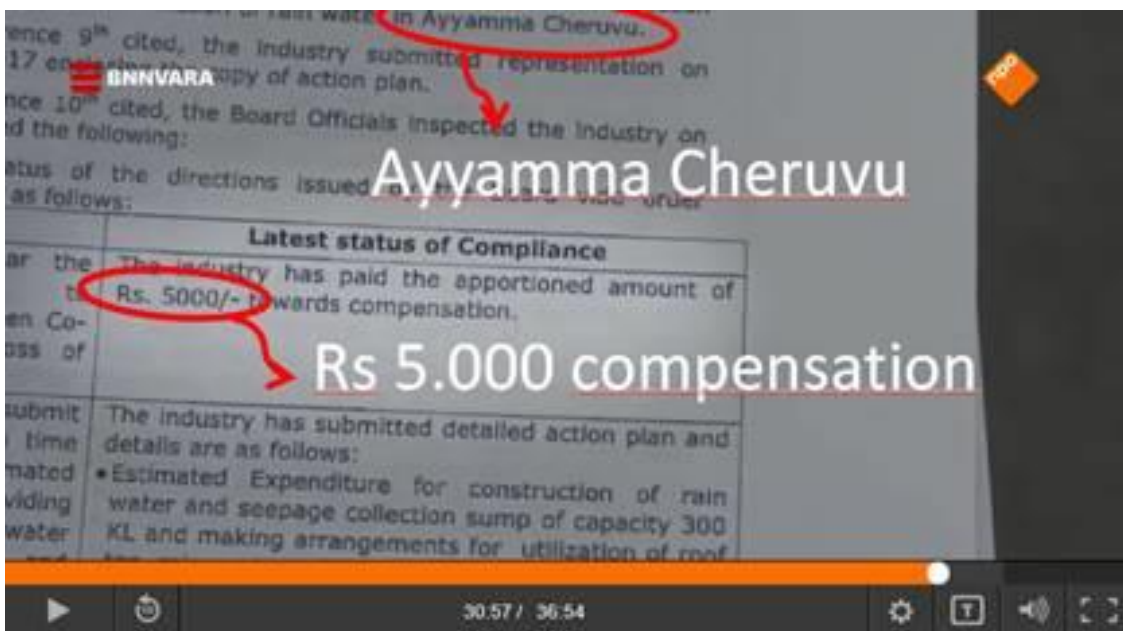
Beelden van de lokale media van het milieu-incident waardoor 230.000 vissen stierven

- 4.2 Op grond van een order van 14 november 2017 van de Telangana State Pollution Control Board ("TSPCB"), meent Zembla dat Aurobindo beboet is voor de zeer ernstige vervuiling van het Gandigudem-meer. Deze order ziet echter niet op het meer te Gandigudem.



De door Zembla getoonde order van de TSPCB van 14 november 2017.

- 4.3 In werkelijkheid gaat het om een kleine vergoeding (ongeveer EUR 60), die collectief is opgelegd aan een aantal bedrijven in verband met een relatief kleine vissterfte in een ander meer, te weten het Ayyamma-meer bij het dorpje Gaddapotharam (ook wel aangeduid als het Gaddapotharam-meer). Vissers rond dit meer klaagden over een vissterfte van 1.000 vissen. Dat de opgelegde vergoeding betrekking heeft op het Ayyamma-meer blijkt nota bene uit de door Zembla getoonde order van de TSPCB.



De door Zembla getoonde order van de TSPCB van 14 november 2017.

- 4.4 Hoewel de desbetreffende Aurobindo-faciliteit een zogenoemde *zero liquid discharge facility* is, en om die reden geen schuld kan hebben aan vervuiling van het Ayyamma-meer, heeft Aurobindo besloten het haar opgelegde aandeel in de collectieve vergoeding te betalen. De aan Aurobindo opgelegde (bestuurlijke) boete kan echter bezwaarlijk worden beschouwd als bewijs van enige betrokkenheid van Aurobindo bij het milieu-incident in het Gandigudem-meer.
- 4.5 Onderzoek door lokale autoriteiten heeft ook aangetoond dat Aurobindo geen enkele betrokkenheid had bij het milieu-incident in het Gandigudem-meer. Om die reden is haar ter zake van het (zeer ernstige) Gandigudem-incident ook nimmer een boete opgelegd.
- 4.6 Voorts is het gezien de topografische situatie ter plekke, zoals in het volgende hoofdstuk nader zal worden uitgewerkt, niet mogelijk dat Aurobindo betrokken is bij het incident in het Gandigudem-meer.
- 4.7 Volgens Zembla zou Aurobindo beboet zijn voor de (gecombineerde) vervuiling in twee verschillende meren. Anders uitgedrukt, die boete zou ook betrekking hebben op het milieu-incident in het Gandigudem-meer. Dit verweer is niets anders dan een doorzichtige poging van Zembla te maskeren dat zij verzuimd heeft de TSPCB order van 14 november 2017 zorgvuldig te lezen en een onderscheid te maken tussen de genoemde meren. Lezing van die order laat er geen misverstand over bestaan. De administratieve last die bij een eerdere order is opgelegd, namelijk die van 17 oktober 2017, heeft alleen betrekking op het Ayyamma-meer bij Gaddapotharam:

"... issued certain directions to the industry in connection with Mortality of Fish due to contamination of rain water in Ayyamma Cheruvu"¹.

- bijlage 3.**
- a.** TSPCB order van 14 november 2017
 - b.** TSPCB order van 17 oktober 2017

- 4.8 Zembla heeft er nog op gewezen dat slechts wordt verwezen naar één incident in Telangana en dat de namen van het Gandigudem-meer en het Ayyamma-meer in de documentaire niet voorkomen.² Dit doet er echter niet aan af dat de door Zembla getoonde vervuiling evident het milieu-incident in het Gandigudem-meer betreft en dat Aurobindo (ten onrechte) door Zembla als één van de schuldigen aan dit incident wordt aangewezen.
- 4.9 Zembla verwijst nog naar het feit dat de TSPCB beide voorvallen in één rapport behandelt. Dit is onjuist. Het document waar Zembla naar verwijst betreft géén rapport, doch slechts een reactie op een informatieverzoek. Dit informatieverzoek, getiteld "*Furnishing of information under Right to information Act*", betrof de vraag welke acties zijn ondernomen door de autoriteiten met

¹ TSPCB Order van 14 november 2017, par. 8, p. 2.

² Telangana is een deelstaat van India, met een oppervlakte van 112.077 km²

betrekking tot de twee meren, die in dezelfde periode verontreinigd raakten (Gandigudem en Ayyama/Gaddapotharam). Het document toont een overzicht van de bevelen (*orders*) en aanwijzingen (*directions*), die door de TSPCB aan verschillende bedrijven zijn opgelegd. Dit doet er niet aan af dat de afzonderlijke "orders and directions", waar de notitie naar verwijst, steeds zijn toegespitst op één bedrijf en één meer.

bijlage 4. TSPCB Note van 10 november 2017, getiteld "*Furnishing of information under Right to information Act*". Dit betreft een document dat is gericht aan The Public Information Office te Hyderabad.

- 4.10 De Order die door Zembla in beeld wordt gebracht ziet evident op Aurobindo en enkel het Ayyama-meer. Ook de door Zembla getoonde boete van Rs 5.000 heeft alleen betrekking op het Ayyamma-meer.
- 4.11 Opnieuw geldt dat Zembla Aurobindo in verband brengt met ernstige microbiële vervuiling zonder dat daarvoor een feitelijke grondslag bestaat. Het "bewijs" dat Zembla de kijker voorhoudt is ondeugdelijk. Zembla heeft verzuimd de order van 14 november 2017 van de TSBCP zorgvuldig te lezen en een onderscheid te maken tussen de meren in kwestie. Ten aanzien van het Gandigudem-meer is in meerdere opzichten geen sprake van waarheidsgetrouwe berichtgeving. De conclusie moet luiden dat Zembla tekort is geschoten in haar onderzoeksplicht.

5. KAZIPALLY

- 5.1 Ter verdere ondersteuning van haar beschuldiging dat Aurobindo zich schuldig maakt aan lozing van antibiotica en de ontwikkeling van een levensgevaarlijke superbug verwijst Zembla naar verontreiniging met antibiotica in een betonnen watergang in de buurt van het dorp Kazipally. Via deze watergang belandde op 2 oktober 2017 zwaar verontreinigd regenwater in het Gandigudem-meer.



De met antibiotica verontreinigde watergang in de buurt van Kazipally

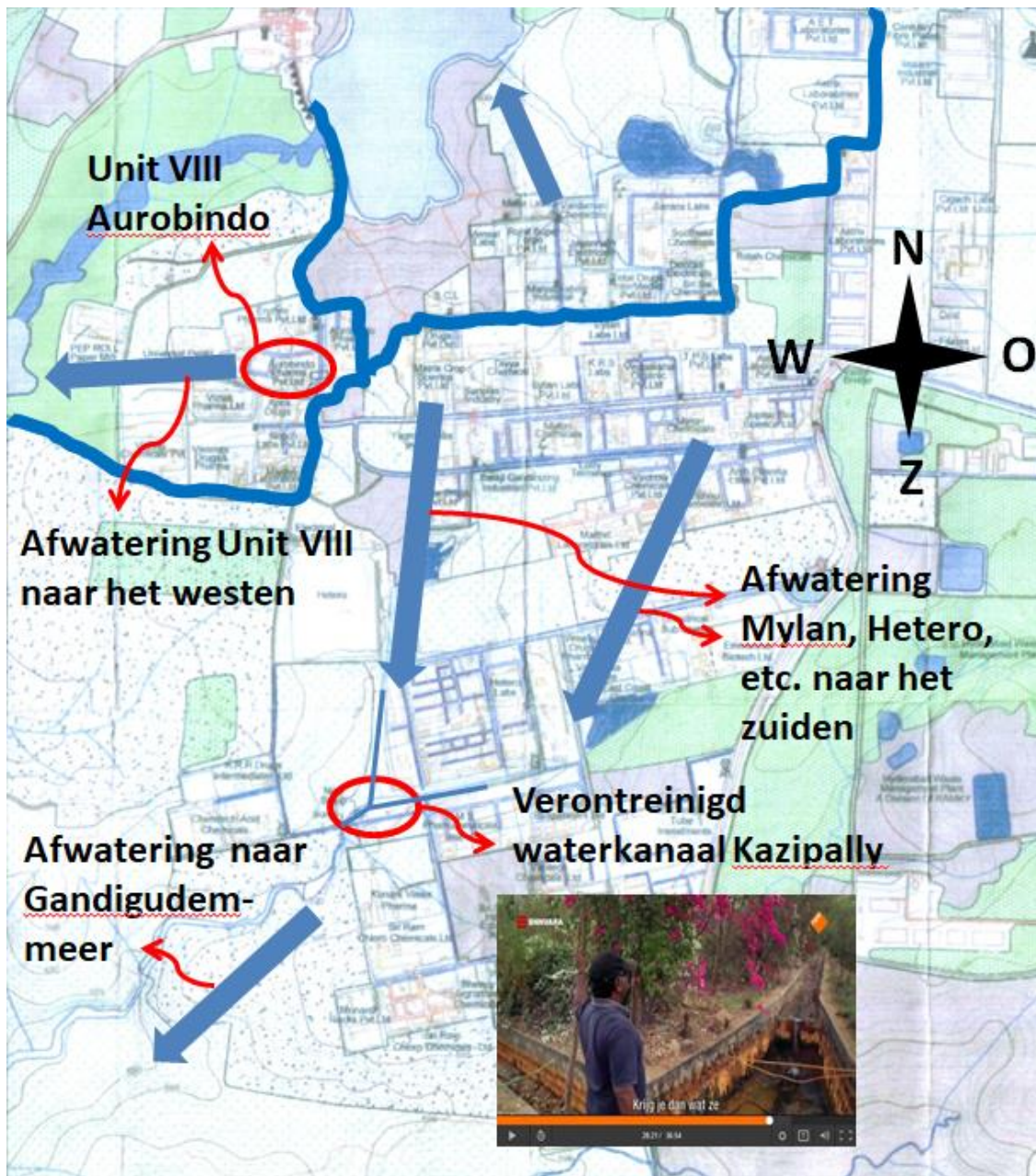
- 5.2 Zembla laat de heer Anil Dayakar hierover uitvoerig aan het woord. Volgens Dayakar zou het verontreinigde water dat door de getoonde watergang stroomt afkomstig zijn van verschillende zich stroomopwaarts bevindende industrieën. Dayakar noemt naast Mylan en Hetero ook Aurobindo.
- 5.3 Echter, het feit dat Zembla deze beschuldiging niet uitdrukkelijk voor haar rekening neemt ontslaat haar niet van de eigen onderzoeksplicht. Indien Zembla aan deze onderzoeksplicht had voldaan, was gebleken dat Zembla niet had mogen afgaan op hetgeen de bron beweert.³ Voor de beschuldiging aan het adres van Aurobindo bestond geen voldoende nauwkeurige en betrouwbare feitelijke grondslag in verhouding tot de aard en de mate van de beschuldiging.
- 5.4 Blijkens de Leidraad worden beschuldigingen enkel in beeld gebracht "*wanneer onderzocht is of hiervoor een deugdelijke grondslag bestaat, zeker wanneer die beschuldigingen worden geuit door personen die [...] anderszins belanghebbende zijn*"⁴. Dit uitgangspunt heeft Zembla onvoldoende in aanmerking genomen bij het interview met de heer Anil Dayakar
- 5.5 Indien Zembla op adequate wijze invulling had gegeven aan haar eigen onderzoeksplicht dan zou zij tot de conclusie zijn gekomen dat het topografisch gezien onmogelijk is dat afvalwater van Aurobindo terecht is gekomen in de watergang, die door Zembla in beeld wordt gebracht.

³ G.A.I. Schuijt, 'Het gezag van de bron bij: Burgerlijk Wetboek Boek 6', Groene Serie Onrechtmatige Daad, aant. 71. Zie ook: O.M.B.J. Volgenant, 'Het gezag van de bron', Groene Serie Onrechtmatige Daad VII.5.4.5.6.

⁴ Leidraad van de Raad voor de Journalistiek, par. C. Publicatie, p. 5.

Onderzoek zou snel duidelijk gemaakt hebben dat Aurobindo - in tegenstelling tot andere genoemde productiefaciliteiten - niet naar het noorden afwatert, maar naar het westen. Dit betekent dat het regenwater (dat in en rondom de productiefaciliteit van Aurobindo valt) wordt afgevoerd via afwateringskanalen die niet in verbinding staan met de betonnen watergang waar Dayakar over spreekt. Aurobindo kan derhalve onmogelijk hebben bijgedragen aan de verontreiniging van die watergang. De topografische situatie ten aanzien van de afwatering in het betrokken gebied kan als volgt schematisch worden weergegeven.

De waterscheidingen zijn met een dikke blauwe lijn aangegeven.



5.6 Overigens wordt deze situatie ook duidelijk uiteengezet door Aurobindo in haar brief aan de Model Industrial Association en de TSPCB, waaruit tevens blijkt dat het afvalwater van Aurobindo niet terecht komt in de in beeld gebrachte watergang. Deze brief is verzonden in mei 2017, ruim voordat het incident in het meer van Gandigudem plaatsvond.

bijlage 5. Brief van Aurobindo (Dr. J.V.N. Reddy) aan de president van de Model Industrial Association, TSPCB en APPCB, d.d. met als onderwerp "*Model Industrial Association – Lifting of contaminated seepage-Kazipally industrial Area-Reg.*"

5.7 Voorts zou enig onderzoek naar het milieu-incident in het Gandigudem-meer eveneens duidelijk hebben gemaakt dat de verontreiniging in de door Dayakar getoonde watergang niet van Aurobindo afkomstig kan zijn. Het is deze watergang die op 2 oktober 2017 zwaar verontreinigd regenwater afvoerde naar het Gandigudem-meer. Hoewel er ook tegen Aurobindo aangifte was gedaan als (vermeende) veroorzaker, zag de lokale politie af van vervolging omdat het gezien de topografische situatie ter plekke niet mogelijk is dat Aurobindo afwatert op de door de heer Dayakar getoonde watergang.

5.8 Bovendien gaat het opnieuw om een zero liquid discharge facility. Van Zembla had verwacht mogen worden dat zij onderzoek had gedaan naar de faciliteit van Aurobindo, bijvoorbeeld door een bezoek te brengen aan de desbetreffende faciliteit van Aurobindo. Dan zou duidelijk geworden zijn dat het zero liquid discharge-karakter van de faciliteit in de weg staat aan de geuite beschuldiging. Anders dan wordt gesuggereerd, betekent dat wel degelijk dat er geen afvalwater wordt geloosd op het oppervlaktewater. In een zero liquid discharge facility wordt al het mogelijk verontreinigde afvalwater dat ontstaat bij het productieproces, opgevangen en verwerkt.

5.9 Door de heer Dayakar een platform te bieden zonder de door hem jegens Aurobindo geuite (en ongefundeerde) beschuldiging zelf te onderzoeken, heeft Zembla onzorgvuldig gehandeld.

6. KISTAYAPALLI

6.1 In de documentaire besteedt Zembla de nodige aandacht aan de microbiële vervuiling van het grondwater van het dorp Kistayapalli. Zembla wekt de sterke suggestie dat Aurobindo evenzeer verantwoordelijk is voor de verontreiniging van het grondwater van het dorp met antibiotica, waardoor kinderen allerlei ziektes en allergieën hebben en oogsten mislukken. Aurobindo wordt niet bij naam wordt genoemd. Dat neemt niet weg dat bij de kijker de indruk ontstaat dat Aurobindo ook verantwoordelijkheid draagt voor de vervuiling op deze locatie. Ten aanzien van de situatie in Kistayapalli worden beelden van zichtbaar verontreinigd grondwater getoond:



Met antibiotica vervuild grondwater in Kistayapalli.

- 6.2 Direct na beelden van het grondwater, waarbij de voice-over meldt dat het grondwater van Kistayapalli niet meer te gebruiken is omdat het resten bevat van antibiotica bevat, volgt een exposé van professor Joakim Larson over het ontstaan en de gevaren van multiresistente bacteriën en antimicrobiële resistentie (AMR). Dit betreft geenszins een ander onderwerp. De door professor Larson besproken antimicrobiële resistentie wordt immers veroorzaakt door antibiotica in het grond- en oppervlakte, zoals aan de orde in Kistayapalli. De *voice-over* sluit vervolgens af met de conclusie dat de productie "*van dit doosje antibiotica*" "*dus*" afvalwater veroorzaakt dat gevaarlijk is voor de mens. Daarbij wordt opnieuw het doosje medicijnen van Aurobindo getoond, dat telkens in de documentaire opduikt.



Het doosje medicijnen van Aurobindo, dat telkens in de documentaire opduikt.

- 6.3 Aangezien professor Larson op geen enkele wijze naar een bepaalde farmaceutische producent wijst moet de kijker het verband met Aurobindo kennelijk zoeken in de vervuiling van het grondwater van Kistayapalli. Dat is immers de vervuiling die als opstapje dient voor het exposé van professor Larson over de gevaren van vervuiling door antibiotica. Aansluitend concludeert Zembla dat de productie door Aurobindo van het eerder getoonde doosje antibiotica "dus" afvalwater veroorzaakt dat gevaarlijk is voor de mens. Opnieuw wordt de kijker geen andere keus gelaten dan te concluderen dat Aurobindo verantwoordelijk is voor de verontreiniging met antibiotica van het grondwater van Kistayapalli. Dat het interview met professor Larson twee minuten in beslag neemt doet hier niets aan af.
- 6.4 Het komt er op neer dat de kijker zal concluderen dat (ook) de vervuiling van het grondwater van Kistayapalli wordt veroorzaakt door Aurobindo. Dat Zembla geen enkele ruimte biedt voor een andere conclusie, blijkt ook uit haar eigen nieuwsbericht, getiteld *'Fabrikant van Nederlandse medicijnen buit werknemers uit en vervuult milieu'*.⁵ Daar wordt een schermafbeelding van het verontreinigde water in Kistayapalli direct naast het bericht geplaatst over antibiotica resistentie. In het bijzonder wordt de afbeelding pal naast de zin "Aurobindo overtreedt ook de milieuregels" geplaatst.

⁵ Zembla, 'Fabrikant van Nederlandse medicijnen buit werknemers uit en vervuult milieu', 11 april 2018, Te raadplegen via zembla.bnnvara.nl/nieuws/fabrikant-van-nederlandse-medicijnen-buit-werknemers-uit-en-vervuult-milieu



Antibiotica Resistentie

Aurobindo overtreedt ook de milieuregels. Uit documenten in bezit van ZEMBLA blijkt dat Aurobindo samen met andere farmaceutische bedrijven in oktober 2017 beboet is voor het illegaal lozen van chemisch afvalwater. Door de vervuiling zijn toen 230 duizend vissen in de meren vlakbij de fabrieken overleden. Tegen ZEMBLA verklaren de

lokale vissers dat ze tot op heden geen compensatie hebben gekregen.

bijlage 6. Nieuwsbericht van Zembla, *'Fabrikant van Nederlandse medicijnen buit werknemers uit en vervuult milieu'*, 11 april 2018.

- 6.5 De door Zembla gewekte suggestie dat Aurobindo verantwoordelijk is voor de grondwaterverontreiniging van Kistayapalli vindt geen steun in de feiten. Het betreft, zoals hiervoor aangegeven, een zero *liquid discharge facility*. Door Aurobindo in verband te brengen met de antimicrobiële vervuiling van het grondwater in Kistayapalli, terwijl daarvoor geen enkele feitelijke grondslag bestaat, heeft Zembla onzorgvuldig en tendentius gehandeld.



Verslaggever Jos van Dongen vraagt milieuactivist Anil Dayakar of het opgepompte grondwater eerder als drinkwater fungeerde.



Nadat Dayakar bevestigend antwoordt dat het opgepompte grondwater eerder als drinkwater fungeerde, bevestigt een inwoner dat het grondwater niet langer drinkbaar is.

7. DE PRODUCTIEFACILITEIT VAN AUROBINDO BIJ POLIPALLY

- 7.1 De beschuldiging dat Aurobindo verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van een levensgevaarlijke superbug moet klaarblijkelijk ook steunen op een rapport van de Britse milieuorganisatie Changing Markets uit 2016. Zembla wijst erop dat Changing Markets, in de door hen genomen monsters bij een ontwateringsgat in de buitenmuur van Unit VII van Aurobindo, bacteriën heeft gevonden die resistent zouden zijn tegen zes soorten antibiotica. Ook verwijst Zembla naar watermonsters, die in 2016 door Changing Markets zijn genomen bij de productiefaciliteit van Aurobindo in Polipally. De gevonden AMR-verontreiniging kan echter niet door Aurobindo zijn veroorzaakt.



De productiefaciliteit van Aurobindo in Polipally.

- 7.2 Het desbetreffende rapport, zoals ook getoond door Zembla, verwijst naar sporen van drie antibiotica, namelijk cephalosporins, carbapenems en fluoroquinolones. Echter, de antibiotica cephalosporins en carbapenems zijn nimmer geproduceerd in deze productiefaciliteit van Aurobindo, terwijl het antibioticum fluoroquinolones slechts in verwaarloosbare hoeveelheden is geproduceerd (0,01% van de totale productie). Deze hoeveelheid betreft een dermate marginaal deel van de productie dat dit geen bijdrage kan hebben geleverd aan AMR, nu de hoeveelheid daarvoor te gering is. Bovendien is van belang dat al het water dat gebruikt wordt tijdens het productieproces wordt afgevoerd door middel van tankwagens naar een verwerkingsinstallatie, een zogenaamde Common Effluent Treatment Facility, voor verdere verwerking. Het door Zembla getoonde ontwateringsgat dient alleen om overtollig regenwater af te voeren en heeft niets met het productieproces te maken.
- 7.3 Zembla bezocht de plaats waar de monsters zijn genomen en heeft vastgesteld dat er geen vervuiling is te zien. De geïnterviewde bewoner van Polipally, Ravinder Goud, heeft ook bevestigd dat "de vervuiling" is gestopt.



Jos van Dongen bezoekt met bewoners van Polipally de plek waar Changing Markets in 2016 monsters heeft genomen.



Jos van Dongen bezoekt met bewoners van Polipally de plek waar Changing Markets in 2016 monsters heeft genomen II.

7.4 In het licht van deze mededeling is het onzorgvuldig om - gelijk Zembla doet - Unit VII van Aurobindo anno 2018 neer te zetten als een fabriek, die afvalwater loost in strijd met de milieuregels. Indien Zembla invulling had gegeven aan haar onderzoeksplicht, dan zou zij hebben

vastgesteld dat het niet gaat om afvalwater dat geloosd wordt, maar om een ontwateringsgat voor overtollig regenwater. Voorts zou onderzoek, bijvoorbeeld door middel van een bezoek aan Unit VII, duidelijk gemaakt hebben dat het opnieuw gaat om een zero liquid discharge-facility die in het geheel geen afvalwater loost.

- 7.5 Dat de door Changing Markets gevonden bacteriële resistentie niet kan worden toegeschreven aan Aurobindo wordt ook ondersteund door de studie van professor S. Dayananda van de Universiteit van Hyderabad. Deze studie vergelijkt de bacteriën in (i) monsters genomen bij de afwateringsgaten van een vijftal productiefaciliteiten, waaronder het afwateringsgat van Aurobindo Unit VII waar Changing Markets haar monsters had genomen, met (ii) monsters genomen op plaatsen die vijf kilometer stroomopwaarts zijn gelegen en die onmogelijk vervuild kunnen zijn door de desbetreffende productiefaciliteiten. Het onderzoek richtte zich op de resistentie van de in de monsters gevonden bacteriën tegen tien verschillende antibiotica. Het bleek dat de zogenoemde *resistance patterns* van monsters genomen bij Aurobindo Unit VII (aangeduid als Jadcherla SEZ) grote gelijkenis vertoonden met de *resistance patterns* van monsters op de controleplaatsen vijf kilometer stroomopwaarts:

*"Resistant pattern found in bacterial strains found at 1 and 5 KM upstream (non-industrial area) of the Jadcherla SEZ, was strikingly similar."*⁶

- 7.6 De studie van professor Dayananda concludeert, op basis van de gevonden *resistance patterns*, dat er geen bewijs is dat de gevonden resistentie tegen bepaalde antibiotica moet worden toegeschreven aan de onderzochte productiefaciliteiten:

*"There exists no evidence to show that PMCs has selectively enriched bacteria to a particular antibiotic."*⁷

bijlage 7. Rapport van prof. S. Dayananda van de Universiteit van Hyderabad.

- 7.7 Met het voorgaande wil Aurobindo zeker niet ontkennen dat antimicrobiële resistentie (AMR) een serieus probleem vormt, dat aandacht verdient van alle betrokken partijen. Aurobindo investeert veel tijd en geld in onderzoek naar AMR. Zo is zij betrokken bij de implementatie van een National Action Plan van de Ministry of Health and Family Welfare van India en onderschrijft zij de Industry Road Map van de IFPMA, de internationale federatie van farmaceutische bedrijven. Ook verleent Aurobindo volledige medewerking aan het initiatief van de Access to Medicine Foundation, een Nederlandse stichting, om tweejaarlijks een benchmarkonderzoek te verrichten. Voor wat betreft *Manufacturing & Production* rapporteert Access to Medicine dat Aurobindo

⁶ Studie van prof. S. Dayananda van de Universiteit van Hyderabad.

⁷ Studie van prof. S. Dayananda van de Universiteit van Hyderabad.

"performs well". Over de verwerking door Aurobindo van 'antibiotic manufacturing discharge' stelt Access to Medicine het volgende vast:

*"Aurobindo has an environmental risk-management strategy to minimise the impact of antibiotic manufacturing discharge. The strategy includes auditing and applies to its own sites and external waste-treatment plants. For a subset of sites, Aurobindo follows a Zero-Liquid Discharge process (ZLD, a water treatment process in which all wastewater is cleaned and reused); for others it deactivates antibiotics prior to external waste treatment."*⁸

- 7.8 De conclusie met betrekking tot Aurobindo's Unit VII in Polipally moet luiden dat Zembla zonder enig eigen onderzoek een gedateerd rapport van Changing Markets heeft omarmd en Aurobindo ervan beschuldigt, althans sterk suggereert, dat Unit VII zich schuldig maakt aan antimicrobiële verontreiniging zonder dat voor die beschuldiging een feitelijke grondslag bestaat. Dit getuigt van eenzijdige berichtgeving ten aanzien van AMR, terwijl dit vermeden had kunnen worden.⁹
- 7.9 Van Zembla had meer inspanning verwacht mogen worden, zoals een bezoek aan Unit VII en studie van publiek beschikbare rapporten als die van professor Dayananda. Als Zembla dat had gedaan, dan zou zij tot de conclusie zijn gekomen dat het minst genomen onduidelijk is aan welke bedrijven de AMR-verontreiniging moet worden toegeschreven. Ook zou Zembla hebben vastgesteld dat er ten aanzien van Aurobindo daartoe geen overtuigend bewijs bestaat. Doordat Zembla onvoldoende invulling heeft gegeven aan haar onderzoeksplicht is het Nederlandse publiek een eenzijdig en onjuist beeld voorgeschoteld.

8. AUROBINDO DRAAGT NIET BIJ AAN DE ONTWIKKELING VAN 'EEN SUPERBUG'

- 8.1 Aurobindo wordt in de documentaire van Zembla ervan beschuldigd dat zij met illegale lozing van vervuild water zou hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van een "*levensgevaarlijke superbug*", die een gevaar vormt voor de Nederlandse volksgezondheid. Meer in het bijzonder, wordt Aurobindo ervan beschuldigd dat zij verantwoordelijk zou zijn van lozing van antibiotica in het oppervlaktewater, waardoor zich multiresistente bacteriën hebben gevormd, de zogenoemde antimicrobial resistance (AMR).
- 8.2 Deze beschuldiging kwam voor Aurobindo niet alleen als een volslagen verrassing, maar ontbeert ook iedere steun in de door Zembla gepresenteerde feiten. Hoewel Aurobindo, als gezegd, onderschrijft dat multiresistente bacteriën een groot gevaar vormen voor de volksgezondheid, hecht zij eraan te benadrukken dat zij voldoet aan alle voorschriften betreffende de afvalwaterverwerking.

⁸ Benchmarkonderzoek Access to Medicine Foundation.

⁹ E.e.a. in strijd met de Uitgangspunten van de Leidraad, zoals geformuleerd in par. A, p. 3.

- 8.3 Aurobindo is niet verantwoordelijk voor een levensgevaarlijke superbug, die een gevaar vormt voor de Nederlandse volksgezondheid. Als Zembla voldoende onderzoek had gedaan, dan zou zij snel tot de conclusie zijn gekomen dat deze beschuldigingen gebaseerd zijn op valse en ongefundeerde aannames.
- 8.4 Niettegenstaande de strikte naleving door Aurobindo van alle regels op het gebied van afvalwaterverwerking, veroorlooft Zembla zich in haar documentaire Aurobindo - op basis van valse en ongefundeerde aannames - neer te zetten als het bedrijf dat verantwoordelijk is voor het ontstaan van een levensgevaarlijke superbug.

9. GEEN GEDWONGEN LANDONTEIGENING

- 9.1 Zembla veroorlooft zich in haar documentaire Aurobindo - op basis van valse en ongefundeerde aannames - neer te zetten als het bedrijf dat land van de lokale bevolking zou onteigenen en haar beloftes niet nakomt.
- 9.2 Aurobindo heeft geen enkele vorm van interactie gehad met voormalige landeigenaren om de grond te verwerven. Van een belofte aan deze personen was geen sprake. De landonteigening was een kwestie tussen de betrokken landeigenaren en de lokale overheid. Aurobindo had daarbij geen enkele betrokkenheid. Sterker nog, ten tijde van de landonteigening (en al dan niet door de overheid gedane toezeggingen) was Aurobindo nog lang niet in beeld als potentiële huurder. De onderhandelingen tussen de lokale overheid en Aurobindo vonden enige jaren na de landonteigening plaats.

10. BEELDEN STAKING NIETS TE MAKEN MET WERKNEMERS IN HYDERABAD

- 10.1 Zembla brengt een staking in beeld die geen enkel verband houdt met de haar situatie van werknemers in Hyderabad. Zembla staat uitvoerig stil bij arbeidsomstandigheden van enkele werknemers in Hyderabad. Na een kort intermezzo in de vorm van een reclame-uiting van Aurobindo, stelt de voice-over dat "*er ook een minder florissante werkelijkheid is*". De voice-over vervolgt met de stelling dat "*werknemers van Aurobindo al jaren staken voor betere lonen en arbeidsomstandigheden*". Dit wordt ondersteund met beelden van een staking, waarop te zien is hoe de politie op hardhandige wijze inhakt op stakende werknemers.



Staking Pydibheemavaram Industrial Area, zoals in beeld gebracht door Zembla.

- 10.2 Nadat enkele werknemers aan het woord worden gelaten, vervolgt de voice-over met het bericht dat "in 2014 de contracten van 1500 stakende werknemers van Aurobindo [worden] opgeschort. De lonen van de arbeiders zijn ruim onder het wettelijk minimum loon en onvoldoende voor de minimum levensbehoeftes."¹⁰ Daarbij worden wederom beelden getoond van gewelddadig optreden van de politie tijdens een staking.

¹⁰ Uitzending, vanaf 17:11 min. "Als we hierover klagen of staken, worden we ontslagen". Daarop vervolgt de voice-over met de zin "En dat gebeurt ook."



- 10.3 De staking die door Zembla in beeld wordt gebracht vond plaats in het industriegebied Pydibhemavaram, waar een enkele productiefaciliteit van Aurobindo (Unit XI) is gelegen. Dit gebied is meer dan 500 kilometer van Hyderabad gelegen. Deze staking was echter, anders dan Zembla stelt, niet gerelateerd aan Aurobindo. De groep die in september 2015 heeft deelgenomen aan de staking bestond uit werknemers van diverse ondernemingen in de omgeving van het bedrijventerrein Pydibhemavaram, die opereerden namens een aantal lokale politieke partijen. Slechts de tijdelijke arbeidskrachten van Aurobindo Unit XI die gelieerd waren aan de CITU partij (Centre of Indian Trade Unions), waren betrokken bij de staking.
- 10.4 Met de beelden van deze staking suggereert Zembla tevens dat werknemers van Aurobindo vanwege een verzoek om verbetering van arbeidsomstandigheden hardhandig door de politie uitéén zij gedreven. De werkelijkheid is echter dat de betrokken stakende werknemers, die niet aan Aurobindo verbonden waren, de weg blokkeerden voor werknemers, die wel aan het werk wilden gaan.
- 10.5 De wijze waarop Zembla de kijker een verkeerd beeld voorschotelt is onzorgvuldig.

11. HOOR EN WEDERHOOR

- 11.1 Zembla stond in de gewraakte uitzending stil bij de wijze waarop farmaceutische bedrijven opereren. De beschuldigingen met betrekking tot de gedwongen landonteigening, schending van

lokale arbeidswetgeving en milieuverontreiniging, heeft Zembla bij e-mail van 4 april 2018 in algemene bewoordingen aan Aurobindo voorgelegd.

- 11.2 Aan Aurobindo is de mogelijkheid geboden standpunten te weerleggen of te reageren op enkele aantijgingen.¹¹ Aurobindo heeft de genoemde beschuldigingen geadresseerd in een verklaring, die bij e-mail van 6 april jl. aan Zembla is gezonden. Blijkens deze verklaring houdt Aurobindo zich strikt aan alle lokale en internationale arbeidsregelgeving, die van toepassing is op haar vaste en tijdelijke arbeidskrachten (ook voor wat betreft het minimumloon). Voorts hanteert Aurobindo hoge standaarden voor milieubescherming, zoals die worden voorgeschreven door lokale voorschriften inzake de beheersing van water- en luchtvervuiling.

bijlage 8. Verklaring van Aurobindo, waarin de beschuldigingen van Zembla worden geadresseerd.

- 11.3 Het bieden van de mogelijkheid van een weerwoord ontslaat een journalist echter niet van zijn onderzoeksplicht.¹² Zoals hiervoor toegelicht, is Zembla wat dat betreft ernstig tekortgeschoten, zodat niet is voldaan aan de "*opdracht zo waarheidsgetrouw mogelijk te berichten*"¹³.
- 11.4 Voorts geldt dat Zembla geenszins voldoende duidelijk heeft gemaakt waarop de beschuldigingen precies betrekking hebben. Zo heeft Zembla niet met Aurobindo gedeeld welk dorp geconfronteerd is met grondwatervervuiling. Pas uit de documentaire werd duidelijk dat dit Kistayapalli betreft. Voorts kon Aurobindo er niet op bedacht zijn dat de documentaire ook zou suggereren dat zij verantwoordelijk is voor de verontreiniging van de Musi-rivier. Ook hoefde Aurobindo er geen rekening mee te houden dat zij in de documentaire ervan beschuldigd zou worden dat haar productiefaciliteiten in India bijdragen aan de ontwikkeling van een "levensgevaarlijke superbug".

¹¹ Leidraad van de Raad voor de Journalistiek, par. B.3 Wederhoor, p. 4.

¹² "*Wederhoor ontslaat journalisten overigens niet van hun opdracht zo waarheidsgetrouw mogelijk te berichten.*" Zie: Leidraad van de Raad voor de Journalistiek, par. B.3 Wederhoor, p. 4.

¹³ Leidraad van de Raad voor de Journalistiek, par. B.3 Wederhoor, p. 4.

12. CONCLUSIE

- 12.1 Het bovenstaande laat niet alleen zien dat de superbug-beschuldiging gebaseerd is op valse en ongefundeerde aannames, het legt ook bloot dat Zembla in strijd heeft gehandeld met de journalistieke zorgvuldigheid ten aanzien van milieu-incidenten en vermeende misstanden met betrekking tot landonteigeningen en stakingen, zoals die in beeld zijn gebracht.
- 12.2 Over een farmaceutisch bedrijf dat zich niet aan de geldende wet- en regelgeving houdt mag worden bericht. Het is echter onzorgvuldig daarover te publiceren zonder feitelijke grondslag en voldoende onderzoek, gelijk de wijze waarop Zembla dat gedaan heeft.

OVERZICHT VAN BIJLAGEN

- bijlage 1.**
- a) Zembla-dossier 'De prijs van het goedkope medicijn'.
 - b) Persbericht, zoals verschenen op 10 april 2018. Dit betreft een aankondiging van de aflevering door Zembla, waarbij informatie over de uitzending en aanvullende documenten worden verstrekt.
 - c) Informatie, opgenomen door Zembla op haar website, over Aurobindo Pharma Ltd.
- bijlage 2.**
- a) Bezwaar van Aurobindo als bedoeld in artikel 2a van het Reglement voor de werkwijze van de Raad, d.d. 17 april 2018.
 - b) Reactie Zembla d.d. 19 april 2018.
 - c) Bespreking van de reactie door Aurobindo d.d. 15 mei 2018.
 - d) Reactie Zembla d.d. 6 juni 2018.
- bijlage 3.**
- a) TSPCB order van 14 november 2017.
 - b) TSPCB order van 17 oktober 2017.
- bijlage 4.**
- TSPCB Note van 10 november 2017, getiteld "*Furnishing of information under Right to information Act*". Dit betreft een document dat is gericht aan The Public Information Office te Hyderabad.
- bijlage 5.**
- Brief van Aurobindo (Dr. J.V.N. Reddy) aan de president van de Model Industrial Association, TSPCB en APPCB, d.d. met als onderwerp "Model Industrial Association – Lifting of contaminated seepage- Kazipally industrial Area-Reg."
- bijlage 6.**
- Nieuwsbericht van Zembla, 'Fabrikant van Nederlandse medicijnen buit werknemers uit en vervuult milieu', 11 april 2018.
- bijlage 7.**
- Rapport van prof. S. Dayananda van de Universiteit van Hyderabad.
- bijlage 8.**
- Verklaring van Aurobindo, waarin de beschuldigingen van Zembla worden geadresseerd.